

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Kari Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel.—Ernst Hoffman
τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—Erich Frank, τακτ. καθ.
τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg.—Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανε-
πιστημίου τῆς Ρώμης.—Κ. Τριανταφυλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστη-
μίου τῶν Ἀθηνῶν.—August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Hei-
delberg.—Χαρ. Τζωρεζόπουλος ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.—
Franz Böhm διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας.—Παν. Κανελλόπουλος ὑφηγ. Πα-
νεπιστημίου Ἀθηνῶν.—Κωνσταντῖνος Τσαῦσος διδάκτωρ τῆς Νομικῆς—
*Ιωάν. Θεοδωρακόπουλος διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΝ
ΥΠΟ
Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
"ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ"
ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΛΩ 8
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΛΩΤΙΝΕΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΥΠΟ

GUIDO CALOGERO

Ἡ ἀφύπνισις τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὰς περὶ Πλωτίνου μελέτας, ἡ ἐκδηλουμένη ἐσχάτως, καθιστᾷ ἐπίκαιρον τὴν συζήτησιν τῶν τελευταίως ἐκδοθέντων ἔργων περὶ τοῦ θέματος καὶ τῶν προβλημάτων πρὸς τὰ ὁποῖα τὰ ἔργα ταῦτα ἀναφέρονται φιλοσοφικῶς. Εἰς δύο δημοσιεύματα τοῦ παρελθόντος ἔτους τὰ ὁποῖα προτιθέμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἐν αὐθιᾷ ἐκδηλοῦνται δύο ἄκρως διάφοροι διανοητικοὶ χαρακτῆρες ἀφ' ἑνὸς εἶναι ἡ ἐργασία ἑνὸς γάλλου καθηγητοῦ μὲ τὰς ἰδέας τὰς καθαράς καὶ διακεκριμένας (claires et distingtes) ἀφ' ἑτέρου τὸ συστηματικὸν ἔργον ἑνὸς νέου Ἑλληνοσ διδάκτορος ἀνατραφέντος ἐν Heidelberg ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν τῆς γερμανικῆς σκέψεως καὶ ἤδη ὀλοψύχως ἐργαζομένου διὰ τὴν ἐν τῇ πατρίδι του ἀναζωογόνησιν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφικῆς φλογός.

Ὁ Bréhier, γνωστὸς καὶ ὡς ἔγκριτος ἐκδότης καὶ μεταφραστὴς τῶν «Ἐννεάδων» ἐν τῇ Collection des Universités de France συνέλεξε εἰς τόμον σειρὰν παραδόσεων γενομένων ἐν τῇ Σορβόννῃ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1921—1922, ὑφ' ἣν μορφήν εἶχον ἐκδοθῆ ἐν τῇ Revue des cours et conférences. Εἰς τὴν τοιαύτην διδακτικὴν μορφήν ὀφείλει τὸ βιβλίον τοῦτο τὴν καθαρὰν τοῦ ἀρχιτεκτονικῆν καὶ τὴν ἀπλότητα τῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς ἐκθέσεως. Εἶναι πράγματι, ὑπὸ τὴν ἀρίστην ἔννοιαν, ἓν βιβλίον «γαλλικόν», πράγμα πρὸ δὲν εἶναι πάντοτε τὰ γαλλικὰ βιβλία. Ἡ πραγμαίτευσις τοῦ πλωτινικοῦ συστήματος δὲν εἶναι πλήρης, περιοριζομένη κατ' οὐσίαν εἰς ἀνάλυσιν τῶν ἐννοιῶν τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὴν σφαιρὰν τοῦ νοητοῦ κόσμου, καὶ παρερχομένη ἐπιτροχάδην τὰ προβλήματα τὰ ἀφορῶντα τὸν αἰσθητὸν, φυσικὸν, ὕλικὸν κόσμον. Παραμένει ὁμῶς πάντως δι-

καιολογημένη ή πεποίθησις τοῦ Bréhier, ὅτι οὕτω συλλαμβάνει ὁπωσδήποτε τὸν πυρῆνα τῆς πλωτινικῆς σκέψεως. Μετὰ τὴν γενικὴν μεθοδολογικὴν εἰσαγωγὴν, ὁ Bréhier περιγράφει εἰς μεγάλας γραμμάς τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἐκθέτει τὴν φιλολογικὴν σύστασιν τοῦ κειμένου τῶν «Ἐννεάδων» καὶ τέλος, καθορισθείσης τῆς βάσεως τῆς πλωτινικῆς θεωρίας, προβαίνει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς γενέσεως καὶ τῶν εἰδικωτάτων φάσεων εἰς τὰς ὁποίας ἡ θεωρία αὕτη πραγματοποιεῖται ἐν ταῖς ὑποστάσεσι τοῦ «νοτοῦ κόσμου».

Ἡ μέθοδος τῆς ἐργασίας τοῦ Bréhier εἶναι ἡ ἀρμόζουσα κυρίως εἰς τὸν τιμίως καὶ εὐφυῶς ἐκθέτοντα τὰ πράγματα καὶ ἐνδιαφερόμενον πρὸ παντός νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ δώσῃ νὰ ἐννοήσουν ἄλλοι τὴν σκέψιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγραφέως εἰς τὰς ἀμεσώτερας αὐτῆς τάσεις. Ἐξ οὗ καὶ ἡ προσπάθεια νὰ καταστήσῃ κατὰ τὸ δυνατόν προσωπικωτέραν γὴν ἐρμηνείαν καὶ νὰ τηρῇ τὸν Πλωτῖνον φιλόσοφον κατὰ τὸ δυνατόν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Πλωτῖνον ἄνθρωπον καὶ μελετητὴν, προσπάθεια βεβαίως ἀξιέπαινος καὶ ὅταν ἐνίοτε τείνει νὰ ἀποκρυσταλλωθῇ εἰς διατυπώσεις μὴ ἑναρμονιζομένας πλήρως πρὸς τὰ ἀντικειμενικὰ δεδομένα. Εἶναι, π.χ. περίεργον τὸ τελικὸν συμπέρασμα καθ' ὃ ἡ τοιαύτη ἱστορικὴ μέθοδος, διὰ τὴν ὁρίσιν εἰς τὸ ἰδιαιτέρον πεδῖον τῆς ἱστορίας, τῆς φιλοσοφίας δὲν ὑπάρχουν *des idées existant en elles-mêmes, mais seulement, des hommes qui representent* (ὄρα σελ. 171 καὶ ἑπ.), χαρακτηρίζεται ὡς *ὀνοματιστικὴ*. Ἐνῶ τῷ ὄντι, δὲν πρόκειται εἰ μὴ περὶ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας μεθόδου τοῦ Croce, ἐφ' ὅσον αὕτη, ὅπως καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, συνίσταται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἐρευναν τῶν καθ' ἕκαστον δημιουργικῶν προσωπικοτήτων, ἀντὶ τῆς λεγομένης ἱστορίας τῶν προβλημάτων. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Bréhier δεικνύει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον δι' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὀνομάζει «ἱστορικὴν συνέχειαν» καὶ φθάνει μάλιστα νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι «μία φιλοσοφία ἡ ὁποία δὲν δίδει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐμφανίζεται, δὲν εἶναι παρὰ ἐν μάταιον καὶ περίεργον φαινόμενον» (σελ. 173). Πρόκειται τῷ ὄντι περὶ ἀντιφατικῶν ἀπόψεων, τοῦλάχιστον εἰς τὸ πεδῖον ἐφ' οὗ ἴσταται ὁ Bréhier. Αὗται θὰ ἤδυναντο νὰ συνδυασθῶσι, ἐφ' ὅσον θὰ ἐνεβαθύνωντο καταλλήλως.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Bréhier ἔχει τὸ ἴδιόν του πρόβλημα τὸ ὅποιον καὶ

πέραν τῆς ἀπλῆς φροντίδος διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν πραγμάτων, ὅπως ἰδιαιτέρως τὸν ἐνδιαφέρει καὶ εἰς τὸ ὁποῖον θέλει νὰ δώσῃ μίαν λύσιν προσωπικὴν. Ὁ Bréhier λέγει, ὅτι δύο θεμελιώδεις τάσεις ὑπάρχουν εἰς τὰς βάσεις τῆς πλωτινείου θεωρίας καὶ καθορίζουν τὴν ἀνέλιξιν αὐτῆς. Ἡ μία τάσις εἶναι διανοητικὴ, ἡ ἄλλη εἶναι μυστικὴ. Ὡς ἐκ τῆς πρώτης τάσεως ὁ Πλωτῖνος, ἀληθῆς κληρονόμος ὡς πρὸς τοῦτο τῆς πλατωνικῆς παραδόσεως, ἔπρεπε νὰ λύσῃ κατὰ τὸν αὐστηρότερον τρόπον τὸ πρόβλημα τῆς ἰδανικότητος τῶν πραγματικῶν ὄντων, τῆς δικαιολογίας τοῦ κόσμου ὡς πραγματοποιήσεως τῆς ἀξίας καὶ τοῦ λόγου, πρόβλημα τὸ ὁποῖον κατ' οἰσίαν διεῖπε ὅλην τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀρχαίας σκέψεως. Ὡς ἐκ τῆς ἐτέρας πάλιν τάσεως οὗτος ἐπόθει νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἀντίθεσιν τὴν ὑφισταμένην ἀκόμη εἰς τὰς προηγουμένας θεωρίας μεταξὺ τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς· καὶ δὴ κατὰ τρόπον τελείως νέον, διὰ τῆς ἄρσεως τελικῶς τῆς διακρίσεως αὐτῆς εἰς μυστικὴν καὶ ἐκστατικὴν ἐνότητα. Τὰ δύο ταῦτα θέματα δὲν συμπίπτουν· ἐὰν τὸ πρῶτον εἶναι τυπικῶς ἑλληνικόν, τὸ δεύτερον περιέχει, κατὰ τὸν Bréhier, σπέρματα μὴ συναντώμενα εἰς τὴν προηγουμένην φιλοσοφικὴν παράδοσιν καὶ ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ προσλεύσεως ἢ τοῦλάχιστον περὶ ἐπιδράσεως ξενικῆς. Οὕτω ὁ Bréhier, μὴ ἀποδεχόμενος τὴν ἄποψιν π.χ. τοῦ Eucken, καθ' ἣν ὁ μυστικισμὸς εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ λογικὸν συμπέρασμα τῆς ἀκραίας ἑλληνικῆς λογοκρατίας, κλίνει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν παλαιὰν ἀντίληψιν τοῦ Brucker ἢ τοῦ Tennemann οἱ ὁποῖοι ἐξηγοῦσαν τὰς φάσεις αὐτὰς τῆς πλωτινικῆς σκέψεως διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀνατολικῆς φιλοσοφίας.

Ἐπανεμφανίζεται οὕτω, διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, μία πτυχὴ τοῦ τόσο διεξοδικῶς συζητηθέντος προβλήματος περὶ τοῦ τί ὀφείλει ἢ δυτικὴ εἰς τὴν ἀνατολικὴν σκέψιν, προβλήματος συζητηθέντος καὶ λυθέντος, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐν Ἰωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐσχάτως τεθέντος ὑπὸ τοῦ Reitzenstein καὶ τοῦ Schaefer, εἰδικῶς μεταξὺ ἄλλων, ἐν σχέσει πρὸς μερικὰ σημεῖα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Πλωτῖνον, τὴν ὑπάρξιν τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν Ἀνατολὴν εἶχεν ἤδη ἀρνηθῆ ὁ Rich-

ter (1) και τελευταῖον ὁ H. F. Müller (2) Ἄλλὰ ὁ Bréhier παρατηρεῖ, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρνηθῆ τις ἀπολύτως καὶ a priori, δεδομένης τῆς πνευματικῆς καὶ ἐμπορικῆς συναλλαγῆς τῆς ἐποχῆς, τὴν ἐνδεχομένην ἐπενέργειαν τοῦ Ἰνδικοῦ ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες συγγραφεῖς ὁμιλοῦσι πολλάκις περὶ Ἰνδῶν φιλοσόφων καὶ βραχμάνων καὶ ἐνίοτε μὲ ἐρμηνευτικὴν ἀκρίβειαν ἐπιτρέπουσαν τῷ ὄντι εἰς ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισον κάπως λεπτομερῶς τὰς Ἰνδικὰς θεωρίας. Ἄλλωστε ἡ πλωτίνειος θεωρία τῆς οὐσιαστικῆς μυστικῆς ἐνώσεως τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς κοσμικῆς ψυχῆς, χαρακτηριζομένης ὡς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀληθῆ ἐνότητα καὶ πραγματικότητα, μετὰ τὴν στιγμὴν τῆς διακρίσεως, δύναται ἐπιτυχῶς νὰ παραλληλισθῆ μὲ τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας, μὲ τὴν βαθεῖν ἐνότητα τοῦ *ἀτμάν* καὶ τοῦ *βραχμάν*, ἧτις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλωτίνου ἦτο ἤδη ἀπ' αἰῶνων τεθειμένη εἰς τὰς *Οὐπανισάδ*.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔχει φυσικὰ εἰδικὸν ἐνδιαφέρον, τὸ ὁποῖον ἐνέχει κάθε ἔρευνα τῶν πηγῶν καὶ τῶν στοιχείων ἐνὸς πολιτισμοῦ, ἐνδιαφέρον μᾶλλον φιλολογικὸν παρά φιλοσοφικόν. Ὅποιος πεισθῆ, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κυρίως ἐνδιαφέρει, εἰς τὴν μελέτην ἐνὸς φιλοσόφου, εἶναι τὸ τί ἐσκέφθη καὶ πῶς τὸ ἐσκέφθη καὶ τὸ ἐυστηματοποίησε, αὐτὸς δὲν ἔχει καὶ τόσην ὄρεξιν νὰ ἐρευνᾷ τὴν προέλευσιν τῶν συλλεγέντων στοιχείων δι' ὧν ὠκοδομήθη τὸ σύστημα. Συγχρόνως δὲ δύναται μὲ ἀπόλυτον ἡρεμίαν νὰ ἀναμένῃ τὸ οἰονδήποτε ἀποτέλεσμα τοιούτων ἐρευνῶν, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἔχη μεγάλην βαρύτητα καὶ νὰ ἀπασχολῆ καὶ νὰ ἀνησυχῆ μάλιστα, μόνον ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θέλουν ἀκόμα νὰ ἀποδώσουν μεγάλην σημασίαν εἰς μερικὰς φυλετικὰς ἢ ἐθνικὰς ἢ καὶ τοπικὰς διακρίσεις τῶν φιλοσοφικῶν παραδόσεων καὶ ὀνειροπολοῦν τὸ ἰδεῶδες μιᾶς φιλοσοφικῆς παραδόσεως τῆς Δύσεως, ἧτις, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Θαλοῦς, πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ θεωρῆ ὡς ἀνάρμοστον καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τοῦ κύκλου τῶν προβλημάτων τῆς κάθε ἐπίδρασιν πνευματικῆς παραδόσεως προερχομένην ἐκ τῶν ἔξω.

1) Neuplatonische Studien, Halle 1864—67.

2) Orientalisches bei Plotinos? ἐν Hermes XLIX (1914) σελ. 70—89.

Εἰδικῶς ἐν προκειμένῳ δὲν φαίνονται τὰ ἐπιχειρήματα τὰ ὅποια προβάλλει ὁ Βρέhier ἐπαρκῆ διὰ νὰ θεμελεσιώσουν τὴν μὴ ἑλληνικὴν προέλευσιν τοῦ μονισμοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ μυστικισμοῦ τοῦ Πλωτίνου. Αἱ ἀντιρρήσεις γεννῶνται ἄφθονοι καὶ ἂν εἰσέτι περιορισθῇ ἀρχικῶς ἢ συζήτησις εἰς τὸ γενικόν της ἐπίπεδον. Τὸ κύριον ἐπιχείρημα τοῦ Βρέhier εἶναι ἢ μὴ ἑλληνικότης τῶν ἀνωτέρω ρηθέντων σημείων τῆς περὶ ψυχῆς θεωρίας τοῦ Πλωτίνου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν τυπικὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῶν προβλημάτων τῆς ἐξιδανικεύσεως τοῦ κόσμου, τοῦ συνειδότος καὶ τοῦ ἑνός. Ἀλλά, ἂν ἡ τελευταία αὐτῆ φιλοσοφικῆ θέσις συνδέεται ἀπολύτως πρὸς τὰς προϋποθέσεις τῆς πνευματικῆς παραδόσεως τῆς Δύσεως, τοῦτο δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ διὰ τὴν πρώτην. Εἶναι εὐνόητον, ὅτι ὅταν ὁ Βρέhier τονίξῃ τὴν διαφορὰν τῆς νέας ἐννοίας τῆς προσωπικότητος μὲ τὸν μυστικὸν καὶ μάλιστα τὸν ἐσχατολογικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐννοίας τῆς ἐνυπαρχούσης ἐν τῇ πλωτινείῳ θεωρίᾳ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς κοσμικῆς ψυχῆς, καὶ συγκρίνει τὴν ἐννοίαν ταύτην πρὸς τὴν ἐννοίαν τῆς προσωπικότητος τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς τὴν ἄποψιν τοῦ στωϊκοῦ καὶ σωκρατικοῦ «γνώθι σαυτὸν», τότε τὸ χάσμα εἶναι προφανές. Ἀλλὰ τοῦτο ἀποδοτέον εἰς μίαν ἄστοχον ἱστορικὴν συσχέτισιν. Ἄς σκεφθῶμεν τοῦναντίον πῶς εἰς ὅλην τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀρχαίας σκέψεως κυριαρχοῦν δύο βασικά προβλήματα, τὸ λογικὸν καὶ τὸ γνωσεολογικὸν καὶ πῶς ἀμοιβαίως ἀλληλεξαρτῶνται. Ἡ ἀντικειμενικῶς καθωρισμένη διανοητικὴ ἀντίληψις περὶ κόσμου χρειάζεται μίαν γνωσεολογίαν πράγματι βασισμένην ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς γνώσεως τοῦ ὁμοίου διὰ τοῦ ὁμοίου, τῆς γνώσεως διὰ τῆς ἀφομοιώσεως, διὰ τῆς συμπτώσεως, δηλαδή μίαν γνωσεολογίαν καθ' ἣν ἡ γνῶσις πλησιάζει, κατὰ τὸ δυνατόν, πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, ἐκμηδενιζομένη ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἐνώσεως.

Ἐφ' ὅσον, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὀργανοῦται καὶ συστηματοποιεῖται, κατὰ τρόπον πλεόν εὐνόητον καὶ ἐνιαῖον ἢ ἄποψις αὕτη, ἢ λογικὴ αὕτη θεμελίωσις τοῦ κόσμου, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ εὐρύνεται συγχρόνως καὶ ἡ γνωσεολογικὴ αὕτη ταυτότης. Ἡ εἰδικωτάτη μορφή τοῦ αἰσθητοῦ τοῦ Πρωταγόρα συμπίπτει πρὸς τὴν εἰδικωτάτην πραγματικότητα, ἣτις μόνον διὰ τῆς μορφῆς αὐτῆς δημιουργεῖται κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς αἰσθήσεως, ἢ ἀτομικῆ ἀλλ' ἀθάνατος πλατωνικὴ ψυχὴ συμπίπτει μὲ τὴν αἰωνίαν καὶ ἀμετάβλητον, ἀλλὰ εἰδικὴν καὶ

διακεκριμένην πραγματικότητα τῆς ιδέας. Ὄταν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὅλον τὸ λογικὸν καὶ διανοητικὸν σύστημα τοῦ κόσμου συγκεντρῶνται εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ πνευματικοῦ ἀντικειμένου, ὁ νοῦς ταυτίζεται κατ' ἐνέργειαν μὲ τὸ παγκόσμιον νοητόν, καθιστάμενος τὸ παγκόσμιον νοῦν. Οὕτως ὁ θεὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἐνοήσεως νόησις. Τοῦτο εἶναι μία συνταύτισις, ἢ τοῦλάχιστον μία προσπάθεια συνταυτίσεως τοῦ κόσμου μὲ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀπολύτου γνώσεως, προσπάθεια, ἣτις γνωσεολογικῶς ἀνταποκρίνεται πρὸς ἐκείνην ἣτις ἤρχισε νὰ ἀνακύπτῃ καὶ εἰς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὸν **Τίμαιον**, ὅπου αἱ ἀτομικαὶ ψυχαὶ διαμορφοῦνται κατὰ τὸ λογικὸν σχῆμα τῆς παγκοσμίου ψυχῆς. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἔμενε πάντοτε προβληματική, λόγῳ τῆς ἀνιθέτου τάσεως τῆς διασώσεως, μαζὶ μὲ τὴν ἐνότητα, καὶ τῆς εἰδικότητος τοῦ κόσμου, καὶ ὡς ἐκ τούτου παραλλήλως, μαζὶ μὲ τὴν μοναδικότητα, καὶ τῆς πολλότητος τῆς ψυχῆς. Ἄν λοιπὸν ὁ Πλωτῖνος, συνεχίζων τὴν μεγάλην προσπάθειαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, παρελάμβανε, ὅπως τοῦτο δέχεται καὶ ὁ Bréhier, διακρίνων τὴν καταγωγὴν τοῦ γνωσεολογικοῦ ἀπὸ τὴν τοῦ μυστικιστικοῦ προβλήματος, ἐκ τῆς τοιαύτης φιλοσοφικῆς παραδόσεως τοὺς ὅρους καὶ τὰ θέματα τοῦ πρώτου προβλήματος, διατὶ νὰ μὴν ἔχῃ παραλάβῃ ἐκεῖθεν καὶ τοὺς ὅρους τοῦ δευτέρου, τοῦ ἀρρήκτως μετὰ τοῦ πρώτου συνυφασμένου;

Ἐξ ἄλλου, ὄχι μόνον ἡ ἀρνητικὴ ἀπόδειξις, περὶ τῆς μὴ ἑλληνικότητος τοῦ πλωτινείου προβλήματος, ἀλλὰ οὔτε ἡ θετικὴ, περὶ τῆς ὁμοιότητός της πρὸς ἀπόψεις τῆς Ἰνδικῆς φιλοσοφίας δὲν κατορθοῦται νὰ γίνῃ πειστικὴ. Μεταξὺ τῆς εἰς τὴν θεωρίαν τῶν *Οὐπανισάδ* προσιδιαζούσης ἀντιλήψεως περὶ τῆς τελικῆς ἐνότητος τοῦ πνεύματος ἔναντι τῶν ἀτομικῶν συνειδήσεων καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἑλληνος φιλοσόφου, ὑφίσταται μία οὐσιώδης διαφορὰ, τὴν ὅποιαν θὰ ἔπροπε ἐνδελεχέστερον νὰ εἶχε ἐρευνήσει ὁ Bréhier. Ἡ Ἰνδικὴ σκέψις ἀναχωρεῖ ἀπὸ ἓν πρόβλημα τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας· ἡ ἑλληνικὴ ἀπὸ ἓν λογικὸν καὶ γνωσεολογικὸν πρόβλημα. Διὰ τὸν Ἰνδὸν τὸ ἄτομον στρεφεται ἀξίας, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐπιθυμία, καὶ δι' αὐτὸ ἐκμηδενίζεται καὶ ἀφομοιοῦται μὲ τὸ πᾶν, μὲ τὸν κόσμον, ὅστις, ὡς τοιοῦτος, οὐδὲν ἔχει ἐκτὸς αὐτοῦ πρὸς ὃ νὰ εἰσέλθῃ, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἀφομοιοῦται ἡ ψυχὴ, μόνον ἐφ' ὅσον ἀποβάλλῃ τὴν βούλησίν της, τοῦτέστι τὴν βούλησιν πρὸς ἴδιον καθορισμόν. Διὰ τὸν Ἕλληνα, τέσον τὸν Πλάτωνα ὅσον:

καὶ τὸν Πλωτῖνον, ἣ τάσις αὐτῆ ἀντὶ νὰ εἶναι ἀρνητικὴ καὶ ἀπομακρυντικὴ, δὲν εἶναι παρὰ ὃ ἔρωσ, τὸ τυπικὸν κίνητρον τῆς ψυχῆς τῆς ἀνέρχομένης ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανόν, ὃ ἔρωσ, ὅστις, ναὶ μὲν θὰ ἐκμηδενισθῆ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, δι' ἧς ἡ ἀνάβασις αὕτη ἤθελε πλήρως πραγματοποιηθῆ, ἀλλὰ μόνον, ἀφοῦ γίνῃ ἀφορμὴ τῆς πραγματοποίησεως ταύτης, αὐτὸς, διὰ τῆς παρουσίας του καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἀφ' ἑτέρου ὁμοῦ ἐκ τῆς ἱκανοποιήσεως καὶ ἐκμηδενίσεως τοῦ ἔρωτος αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ προκύψῃ, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀντίληψιν, ἀμέσως πνευματικὴ τις ἐνότης. Αὕτη προκύπτει ἀπὸ ἄλλα καὶ διάφορα αἴτια, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὰς θέσεις τοῦ λογικοῦ καὶ γνωσεολογικοῦ προβλήματος, ἐφ' ὅσον κατ' ἴδιαν τὸ γνωσεολογικὸν πρόβλημα τῆς συνενώσεως τῶν συνειδητῶν πρὸς τὸ συνειδὸς εἶναι ἡ ἀντανάκλασις τοῦ λογικοῦ προβλήματος τῆς ἐσχάτης ἀρσεως τοῦ κόσμου εἰς τὸ «ἐν»· τελευταῖον παράδειγμα τῆς ἀπέλπιδος προσπαθείας τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ ἀπείρου κόσμου, διὰ τῆς ὁποίας ἐτράφη τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀπὸ τοῦ Παρμενίδου καὶ πρὸ τοῦ Παρμενίδου. Ὅθεν μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς ἀντιλήψεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐσχάτη ἐνότης εἶναι λογικὴ, καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀντιλήψεως, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι πρακτικὴ, ὑπάρχει καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς καθαρῶς διαγεγραμμένη διαφορὰ.

Αἱ τοιούτου εἴδους ἀντιρροήσεις ἐπικυροῦνται καὶ ἀπὸ τὴν ἀναλύσιν τῶν καθ' ἕκαστον. Εἰς τὰ κείμενα τοῦ Πλωτίνου, τὰ ὅποια ἀναφέρει ὁ Bréhier (σ. 141 κ. ἑ.), διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ ἐν, καὶ κατὰ πρῶτον λόγον τὴν γένεσιν τοῦ συνειδὸτος ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον, φαίνεται καθαρὰ, καὶ τὸ ἀντιλαμβάνεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Bréhier, ὅτι τὰ αἴτια τὰ κινοῦντα τὴν γένεσιν αὐτὴν δὲν εἶναι παρὰ τὰ βαθύτερον διακαθορίζοντα τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἀριστοτελικὴν λογικὴν. Συμφώνως καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ὀρολογίαν τοῦ «Σοφιστοῦ», εἰς τὸν ὁποῖον διατυποῦται ἀρτιώτερον ὀλόκληρος ἡ ἀρχαία λογικὴ, τὸ Ἔν εἶναι τὸ «ταῦτόν», τὸ ὁποῖον μόνον ἀφοῦ γεννήσῃ τὸ «ἕτερον», δύναται, ἀναφερόμενον ἐκ νέου πρὸς ἑαυτὸ, νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὸ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀναφορᾷ, ὡς τι καθωρισμένως διάφορον, ἀνακύπτει οὕτω ὡς συνειδὸς καὶ γίνεται σκέψις. Κατὰ ταῦτα, καὶ ἐδῶ τὸ τελικὸν πρόβλημα εἶναι πάντοτε τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τῆς ἑλληνικῆς λογικῆς, τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πέρατος, τοῦ ὀρισμοῦ, τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἑτερό-

τητος, με την διαφοραν, οτι εδω το λογικον προβλημα δεν αφηκει να υφισταται παρ' αυτω το γνωσεολογικον προβλημα, το στρεφόμενον προς την απλην αφομοίωσιν και σύμπτωσιν υποκειμένου και αντικειμένου της γνώσεως, και μάλιστα το αποροφᾶ βιαίως, με πρόθεσιν να το θέσῃ πάλιν ἀπο την ιδικήν του βάση. "Αν ἤθελε τις, να ἐκφράσῃ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐννοιαν, με γενικὰς γραμμὰς τὴν ιστορικὴν ἐξέλιξιν, θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, ὅτι, διατηρουμένου ἀμεταβλήτου τοῦ θεμελιώδους θέματος τῆς ἀρχαίας θεωρητικῆς φιλοσοφίας, ἡ ἐλληνικὴ ἰδεοκρατία, ἐν τῇ ἀνιούσῃ μὲν αὐτῆς πορείᾳ, μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐστρέφετο πρὸς τὸν καθορισμὸν τοῦ κόσμου διὰ τῆς σκέψεως, πρὸς τὴν θεμελίωσιν τοῦ λόγου ὡς πραγματικότητος, ἐν δὲ τῇ κατιούσῃ αὐτῆς πορείᾳ καὶ τυπικῶς ἐν τῷ νεοπλατωνισμῷ, ἐπιτευχθείσης τῆς ὀλικῆς λογικοποιήσεως τοῦ κόσμου, ἔπρεπε ἐκ τούτου νὰ συναχθῇ ἡ ἐνέργεια τοῦ συνειδότητος, καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποιοῦντο πρὸς λύσιν τοῦ τοιούτου γνωσεολογικοῦ προβλήματος αἱ αὐταὶ ἐννοιαὶ αἱ χρησιμεύσασαι διὰ τὴν λογικὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἀντικειμένου. Οὕτω, ἀφοῦ συνήγαγον οἱ Ἕλληνες τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν σκέψιν. ἐπεδόθησαν εἰς τὸ συναγάγουν τὴν σκέψιν ἀπὸ τὸν κόσμον.

Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν ὅσων λέγει ὁ Βρέhier διὰ τὸ πρόβλημα τοῦ μυστικοῦ στοιχείου καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ, παρὰ Πλωτίνῳ] εἰδικῶς, πρὸς τὸ ζήτημα τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐκστάσεως. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ἐν τέλει ὁ Βρέhier, ὅτι οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τῆς σκέψεως αὐτῆς ὑπῆρξε ἡ ἰδιαιτέρα προσοχὴ ἢ ἀποδοθεῖσα, μετὰ μίαν μεγάλην φιλοσοφικὴν παράδοσιν, ὀλοκληρωτικῶς διεπομένην ἀπὸ λογικὸν ἀντικειμενισμόν, διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸ πρόβλημα σχέσεως τῆς υποκειμενικότητος πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς αὐτὴν τὴν δυνατότητα τῆς γνώσεως. Καὶ καταλήγει νὰ χαρακτηρίσῃ μάλιστα τὸν πλωτινισμόν, ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ὡς «παραδοχὴν τῆς ριζικῆς αὐτονομίας τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐν τῇ συγκεκριμένῃ ὀλότητί της», προσδίδων εἰς αὐτὸν χαρακτῆρα κατ' ἐξοχὴν υποκειμενικὸν (σ. 181—82). Τὴν δὲ υποκειμενικότητα ταύτην θεωρεῖ εἰσέτι συγγενῆ πρὸς τὴν τῶν *Ὀδπανιστῶν* (σ. 186). Ἀλλὰ τοιοῦτος χαρακτηρισμὸς τοῦ πλωτινείου υποκειμενισμοῦ (ὅστις δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀντιτιθέμενος πρὸς τὴν ὑπλήν καὶ ἄμεσον ἀναγνώρισιν τοῦ μυστικισμοῦ του), ἐξ-

Ε. Α. Κ. Τ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

μηνευτικῶς ἀποδίδει ἐλάχιστα ἀποτελέσματα· ὁ δὲ Bréhier ἐπλησίασε πολὺ περισσότερον πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὅταν ἀμέσως προηγουμένως, ἀναζητῶν τὰ αἷτια τῆς γενέσεως τῆς θεωρίας τῆς ἐκστάσεως καὶ τῆς σχέσεώς της πρὸς τὴν ἀπλὴν αὐτῆς νόησιν διὰ τῆς διανοίας, διείδε πρὸς ποίαν ἀντίθεσιν ὀδηγεῖ ὁ τοιοῦτος δυαδισμός. Ἐπροκειτο δηλονότι πάντοτε νὰ συλληφθῇ ὁ κόσμος ἐν τῷ ὑψίστῳ αὐτοῦ ὀρισμῷ καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐν τῇ ἀπὸλύτῳ αὐτοῦ ἐνότητι, Ἄλλὰ τὸ «Ἐν», πράγματι νοούμενον ὡς ἐν τι, εἶναι ἤδη δι' αὐτοῦ ὀρισμένον, συσχετισμένον καὶ κατ' οὐσίαν ὄχι πλέον «Ἐν», ὄχι πλέον ὀλότης. Διὰ νὰ τὸ ἀνυψώσῃ καὶ ὑπεράνω τῆς ἀντιθέσεως ταύτης, ἔπρεπε νὰ προσφύγῃ πέραν τοῦ νοῦντος συνειδότης εἰς τὴν ἐκστασιν. Καὶ ἡ ἀντίθεσις τοῦ νοῦντος καὶ τοῦ ἐκστατικοῦ συνειδότης, τῆς νοοκρατίας καὶ τοῦ μυστικισμοῦ, δὲν ἀποτελεῖ παρὰ Πλωτίνῳ παρὰ τὴν ἀντανάκλασιν τῆς θεμελιώδους ἀπορίας τῆς ἀρχαίας σκέψεως, ἀγωνιωδῶς τεινούσης πρὸς ὀρισμὸν τοῦ ἀπείρου.

Κατ' ἀντίθεσιν ὁμοῦ πρὸς τὸν Bréhier, τὸ ὅτι ἡ σκέψις αὕτη εἶναι καὶ παρὰ Πλωτίνῳ τὸ κεφαλαιῶδες πρόβλημα διείδε κατ' οὐσίαν ὀρθῶς ὁ Θεοδωρακόπουλος. Ἀνήγαγε εἰς θεμελιώδη κανόνα τῆς ἐρμηνείας τῆς ἀρχαίας σκέψεως τὴν ἀντίθεσιν τοῦ πέρατος, τῆς καθοριζούσης μορφῆς, πρὸς τὸ ἀπείρον. Καὶ οὕτω, εἰς μίαν μελέτην του περὶ τῆς Πλατωνικῆς διαλεκτικῆς, ἐπεξέτεινε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀνάλυσιν εἰδικῶν θεωριῶν, διὰ τὰς ὁποίας αὕτη τῷ ὄντι δὲν φαίνεται τόσον πρόσφορος. Παρὰ Πλωτίνῳ τοῦναντίον τῷ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ μεταχειρισθῇ μὲ μεγαλυτέραν βεβαιότητα καὶ ἀκρίβειαν τὴν κριτικὴν αὐτὴν μέθοδον, ἣτις, ἐμφανιζομένη μόνον συνοπτικῶς ἐν τῇ νεοελληνικῇ διατριβῇ, ἀναπτύσσεται εὐρέως, καὶ εἰς πολλὰς εἰδικὰς περιπτώσεις, ἐν τῷ ἐκτενεστέρῳ γερμανικῷ του ἔργῳ.*) Τοῦτο ἐστερημένον πάσης σημειώσεως, παραπομπῆς ἢ ἀναφορᾶς ἐμφανίζεται ὡς μία ἐκθεσις ex novo τοῦ πλωτινείου συστήματος, ἐκθεσις ἐπιτυγχανομένη ὅταν τοῦτο θεωρεῖται ἐν τῇ ὀργανικῇ του ὀλότητι πέραν τῆς πολυμορφίας καὶ τῆς φιλολο-

*) 1) I. N. Θεοδωρακοπούλου. Αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλωτίνου ἐκδ. οἶκος ὁ «Κορυθῆς» Ἀθῆναι, 1928.

2) Johannes Theodorakopoulos Plotins Metaphysik des Seins, Bühl—Baden 1928.

γικῆς ἀποσπασματικότητος τῶν 54 δοκιμίων τῶν Ἐννεάδων. Ὅτι μία τοιαύτη ἐρμηνεία δὲν πρέπει νὰ συγκριθῆ πρὸς τὴν εἰδικὴν ἱστορικὴν ἀκριβείαν τῶν εἰδικῶν δοκιμίων περὶ Πλωτίνου καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἴδῃ τὰ δοκίμια ταῦτα ἐν τῇ χρονικῇ αὐτῶν ἐξελίξει, τοῦτο εἶναι εὐνόητον. Μάλιστα ὁ Θεοδωρακόπουλος, ἐν τῇ εἰς τὸ τέλος ἀναφερομένη βιβλιογραφίᾳ, δὲν ἀναφέρει οὔτε τὰς τελευταίας σπουδαίας μελέτας τοῦ Heipemaier, περὶ τῆς συστάσεως τοῦ ἔργου, διότι δὲν τὸν ἐνδιαφέρει ἡ ἱστορικὴ γένεσις τοῦ ἔργου, ἀλλ' ἡ οὐσία αὐτοῦ. Ἀλλὰ ἀφ' εἰτέρου ἡ ἐρμηνεία αὐτῆ τοῦ Θεοδωρακοπούλου, ἥτις, ἐν τῇ συστηματικῇ της μορφῇ, παραμένει ὅσον τὸ δυνατόν ἐγγὺς πρὸς τὰ κείμενα, δύναται νὰ ἐπιμείνῃ καλλίτερον ἐπὶ τῶν γενικῶν ἐκείνων προβλημάτων, τὰ ὅποια τελικῶς διαφεύγουν τὴν προσοχὴν τοῦ εἰδικοῦ ἐρευνητοῦ. Ἄλλως τε ἡ ἀξίωσις, ἣν διὰ τὴν ἰδίαν του ἐργασίαν ἐγείρει ὁ Θεοδωρακόπουλος, εἶναι τὸ νὰ συλλάβῃ, ἐν μιᾷ ἀληθεῖ ἐνότητι, τὰ πολλαπλᾶ θέματα τῆς πλωτινείου φιλοσοφίας, χωρὶς νὰ ἀποσπάσῃ ταῦτα ἀπὸ τὸ ζωντανὸν αὐτῶν σύμπλεγμα, ὅπως τὸ ἔπραξαν οἱ προηγούμενοι ἐρμηνευταί, οἵτινες δι' αὐτὸ εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι πρὸς θέματα παράλληλα καὶ ἀσυμβίβαστα.

Ὁ Θεοδωρακόπουλος διακρίνει ἄριστα αὐτὴν τὴν ἐνότητα, ὡς ἐνότητα κατ' ἐξοχὴν μορφολογικὴν, ὡς ταυτότητα μεθόδου, ἣτις διακατέχει καὶ συνδυάζει τὰς εἰδικὰς θεωρίας καὶ ἐκδηλοῖ ἐν τῇ συστάσει της καὶ τῇ διαλεκτικῇ της συναφείᾳ πάντοτε τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν, ἐφ' ἧς ἐδράζεται. «Ὅλαι αἱ κρίσεις, αἱ ὅποια γίνονται π. χ. περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς «ψυχῆς» ἰσχύουν συνάμα κατὰ ἓνα εἰδικόν, ἥτοι διαλεκτικὸν τρόπον καὶ διὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ «νοῦ» καὶ τ' ἀνάπαλιν» (σελ. V). Εἰς τί συνίσταται αὐτὴ ἡ βαθεῖα μορφολογικὴ ἐνότης, τοῦτο δὲν καθορίζει ἐκτενῶς καὶ αὐστηρῶς ὁ Θεοδωρακόπουλος. Ἀλλ' ὅτι κατ' οὐσίαν συνίσταται εἰς τὴν θεμελιώδη θεωρητικὴν ἀρχὴν, περὶ ἧς ἐγένετο λόγος, τοῦτο προκύπτει σαφῶς ἐξ ὅλης τῆς διαδρομῆς τῆς ἐρμηνείας, τὴν ὁποῖαν κάμνει. Ἦδη ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τῶ μελετῶντι τὰς θεμελιώδεις ἐννοίας, δι' ὧν ἐργάζεται τὸ πλωτινεῖον σύστημα, τονίζεται ἰδιαιτέρως ἡ σημασία, ἣν ἔχουν διὰ τὴν διασκευὴν του αἱ ἀρχαὶ τοῦ πέρατος καὶ τοῦ ἀπείρου, τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τοῦ μὴ ὀρισμοῦ, τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἑτερότητος, καὶ ἐπίθεται ὅτι ἡ ἀνωτάτη πλωτινεῖος περὶ ἀξίας ἐννοία εἶναι καὶ ὁ ἀνώτατος ὀρισμὸς καὶ τὸ ἀνώτατον πέρασ, ἥτοι ἡ ταυτότης τοῦ «εἰ»

νός» μεθ' ἑαυτοῦ, ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἀξίαι προκύπτουν ἐκ ταύτης κλιμακωῶς, δυνάμει τῆς ἑτερότητας, ἣτις καὶ εἶναι συγχρόνως μία πάντοτε μεγαλυτέρα κίνησις πρὸς τὸν μὴ ὄρισμόν, πρὸς τὸ ἄπειρον. Καὶ πράγματι δυνάμει τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τῆς ἑτερότητας, ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Πλωτίνου, καθ' ἣν τὸ γνωσεολογικὸν πρόβλημα συμμορφοῦται πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν ἄποιψιν τοῦ λογικοῦ προβλήματος, ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὄντος ἡ σκέψις, ἐκ τοῦ «ένός» ὁ «νοῦς», ὅστις καὶ βιθμιαίως θὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοῦ ἀπολύτου καὶ ἐνιαίου πέρατος, τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, ἐφ' ἧσον θὰ καταμερίζεται ἐν τῇ πολλότητι τῆς διανοίας.

Εἰς τὰς εἰδικὰς θεωρίας, τὰς ὁποίας ἀναλύει ὁ Θεοδωρακόπουλος, αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἀποδεικνύουν ὅλην τὴν διαπλαστικὴν ἀποτελεσματικότητα. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἀριθμοῦ βλέπει ὀρθῶς ὁ Θεοδωρακόπουλος, ὅτι, ἀφ' ἐνός ἡ προέλευσις τῆς ἀριθμητικῆς πολλότητος ἐκ τῆς πρώτης «ἐνότητος» δὲν εἶναι παρὰ μία πῶσις ταύτης ἀπὸ τοῦ ἀπολύτου πέρατος, ἀπὸ τοῦ «(Identisches Insichbleiben)» (σελ. 29), καὶ ἀφ' ἑτέρου, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ὀργανικὴ πλοκὴ καὶ ἡ μεταφυσικὴ ἀξία τοῦ βασιλείου τῶν ἀριθμῶν ὑπάγεται εἰς τὴν θεμελιώδη ἀξίωσιν τοῦ διὰ τῶν ἀριθμῶν ὄρισμοῦ τοῦ κόσμου, καταπολεμουμένης τῆς ἀπειρίας (Grenzenlosigkeit) τῆς χαρακτηριστικῶς ἀποκλεισμένης ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῶν ἀριθμῶν. Καὶ παρατηρεῖ ὀρθῶς ὁ Θεοδωρακόπουλος ὅτι ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ σκέψις, τελειοποιουμένη ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν παρὰ Πλωτίνῳ, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς διαρκὴς βηματισμὸς πρὸς τὴν ἐνότητα διὰ μέσου τῆς πολλότητος (Σελ. VI—VII) καὶ ἐπαναλαμβάνει ὅτι, διὰ τῆς θεωρίας ταύτης περὶ ἐνότητος καὶ τῶν σχέσεών της πρὸς τὸν μαθηματικὸν κόσμον, «συλλαμβάνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ πέρατος, τοῦ ὄρισμοῦ, ἡ ὁποία διακατέχει τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, κατὰ τὴν τελειωτικὴν αὐτῆς μορφήν, καὶ μάλιστα ἀπολυτοποιεῖται, καθ' ὅτι ἐπιδέχεται μίαν ἐντελῶς μεταφυσικὴν ἐρμηνείαν». (σελ. 29)

Περαιτέρω (σελ. 44) ἀναλύει ὁ Θεοδωρακόπουλος μετὰ πολλῆς λεπτότητος, πῶς ἡ ἔννοια τῆς ἑτερότητας (Andersheit) ἀποτελεῖ οὐσιώδη προϋπόθεσιν διὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἐνότητος εἰς τὴν πολλότητα τοῦ ἀριθμοῦ. Οὕτως, ἐν τῇ περὶ χρόνου θεωρίᾳ τοῦ Πλωτίνου, (Κεφ. III) ἡ αἰωνιότης, μὲ τὸν ὄντολογικὸν της χαρακτήρα, ἀποτελεῖ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ἀμεταβλήτου πέρατος τοῦ ὄντος, τῆς

ταυτότητος τοῦ ὄντος καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ἀμεταβλήτου, «die Notwendigkeit des Nichtandersseinkönnens des Seins» (σελ. 53).

Καὶ εἰς τὰς θεωρίας ἀκόμη αἱ ὁποῖαι ἀπὸ πρώτης ὄψεως δὲν φαίνονται ἐπιδεικτικαὶ αὐτῆς τῆς μεθόδου, ὡς π.χ. εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἔρωτος, καταδεικνύεται ὅτι τὰ βαθύτερα αὐτὰ αἷτια τῆς σκέψεως τοῦ Πλωτίνου ἐνεργοῦσιν ἀποτελεσματικῶς. Τῇ ἀληθείᾳ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Πλάτωνος ὁ Θεοδωρακόπουλος, θεωρῶν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔρωτος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ πέρατος, δὲν εἶχε τόσην ἐπιτυχίαν. Ἀλλὰ παρὰ Πλωτίνῳ τὰ πράγματα ἀλλάσθουν. Μάλιστα δὲ τὸ καθαρὸν πρόβλημα τῆς πρακτικῆς διαλεκτικῆς, ἐξ οὗ ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Συμποσίῳ ἡ ἔννοια τοῦ δαιμονίου ἔρωτος, παρὰ Πλωτίνῳ ἔχει τελείως ἀντικειμενικοποιηθῆναι, προσλαβὼν τὴν μορφήν μιᾶς λογικῆς διαδικασίας. Οὕτω πως δύναται τις νὰ ὀμιλῇ περὶ εἶδος δαιμονίου ὀρισμοῦ, «Dämonisches Bestimmtheitsein», τὸν ὁποῖον πᾶσα ψυχὴ δέχεται ἀπὸ τὸν ἔρωτα αὐτῆς, ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτοῦ προέρχεται καὶ ἡ σύστασις τοῦ δαιμονίου τῆς (σελ. 42). Οὕτως ὁ πλατωνικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ ἔρωτος μεταξὺ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ, πτωχοῦ ὡς ἐκ τῆς πενίας τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ἐπιθυμοῦντος νὰ ἰκανοποιηθῆναι διὰ τοῦ πλούτου τοῦ νοητοῦ, παραλληλίζεται πρὸς τὴν λογικὴν φύσιν τῆς κρίσεως ὡς μικτοῦ τινος, ἐφ' ὅσον ἀποτελεῖ τὴν ἐνότητα δύο ἕτεροτήτων τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ κατηγορουμένου. Ὁ θεμελιώδης μάλιστα χαρακτηρισμὸς τοῦ Πλωτινείου ἔρωτος εἶναι, ὅτι ἔρως δηλοῖ τὴν ἀνάγκην, τὴν διακατέχουσαν τὸ ὄν καὶ συνισταμένην εἰς τὸ ὅτι τὸ ὄν δὲν θέλει μόνοι ἑαυτὸ ἐν τῇ ἐνότητι αὐτοῦ, ἀλλὰ θέλει καὶ τὸ ἕτερον, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ εὐρίσκει τὴν ἐσχάτην του δικαιολογίαν (σελ. 79). Ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, παρατηρεῖ ὁ Θεοδωρακόπουλος, ὅτι εἶναι προφανῆς ἡ ἰδανικὴ συγγένεια τῆς πλωτινείου ταύτης θεωρίας πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς.

Αἱ θεμελιώδεις αὐταὶ λογικαὶ ἀρχαὶ ἐφαρμόζονται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς αἰσθητικῆς θεωρίας (Κεφ. V). Δι' ὀλόκληρον τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ἐννοίας τοῦ καλοῦ εἶναι ἡ ὑπαρξὶς μορφῆς, διακρίσεως (τοῦ Bestimmtheitsein ἢ ἀκριβέστερον, τοῦ Bestimmtgewordensein, καθὼς λέγει ὁ Θεοδωρακόπουλος, σελ. 91) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀμορφὸν καὶ τὸ ἀδιάκριτον τοῦ ἀσχήμου· εἶναι ἡ συγκρότησις μιᾶς συνθέσεως μερῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἀρμονία καὶ ἡ συμμετρία ἀποτελεῖ τὸ βάθρον τῆς ὠραιότητος.

τοῦ ὅλου καὶ αὐτῶν τούτων τῶν μερῶν καὶ διατηρεῖται ἐπὶ τοσοῦτον ἔφ' ὅσον καὶ μένει ἢ αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν καὶ παραμένει ἐν ἑαυτῇ. Ἀλλὰ ἡ τοιαύτη φύσις τοῦ καλοῦ, θεμελιουμένη ἐπὶ τῆς συνθέσεως τοῦ «synthetisches Sosein» καὶ ὄχι ἐπὶ τῆς θέσεως, τοῦ «thetisches Anderssein» (σ. 92) δὲν δύναται νὰ πλαισιωθῇ ἀμέσως ἐν τῷ πλωτικῷ συστήματι, ὅπερ κατ' ἀρχὴν ἀξιοῖ, ὅπως πᾶν στοιχεῖον αὐτοῦ μὴ ζῆ ζωὴν αὐτόνομον, παρὰ ἔφ' ὅσον, συγχρόνως ἀντλεῖ τὴν ζωὴν αὐτὴν ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ πρὸς τὰ ἕτερα στοιχεία. Ὁ Πλωτῖνος ὡς ἐκ τούτου, μένων πιστὸς εἰς τὸ γενικὸν ἀξίωμα τῆς ἀρχαίας σκέψεως, καθ' ὃ τὸ καλὸν δέον νὰ εἶναι πρὸ πάντων διακαθωρισμένον καὶ ταῦτόν, πρέπει νὰ ἐννοῇ τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν ταυτότητα ταύτην ὡς σχέσιν τοῦ χρονικοῦ πρὸς τὸ αἰώνιον, τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ ὑπεραισθητόν, ὡς αἰσθητικὸν ὄρισμὸν τῆς πραγματικότητος ὑπὸ τῆς ιδέας. Τοῦναντίον, αἰρομένης αὐτῆς τῆς μεταφυσικῆς συγγενείας, τῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὸ εἶδος, τὸν λόγον, δὲν μένει παρὰ τὸ ἀδιάκριτον, τὸ ἄμορφον, τὸ ἄσχημον (σ. 93-94). Καὶ αὐτὴ αὖτις ἡ ψυχὴ, ἂν καταληφθῇ ὑπὸ τῶν τελευταίων τούτων καὶ ἀπωλέσῃ τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὸν λόγον, κατανατᾶ νὰ ἀπωλέσῃ τὴν πραγματικὴν τῆς ὑπόστασιν, τὴν σχέσιν τῆς ταυτότητος πρὸς ἑαυτὴν (σ. 101). Ἐξ ἄλλου τὸ ὑψιστον κάλλος, ὡς καθαρὰ ἀρχή, ἂν καὶ συνιστᾶ τὸ θεμέλιον πάσης *διαμορφώσεως* (Gestaltung) τοῦ κόσμου, ἀποκλείεται πάσης μίξεως, «ἀναπαυόμενον ἐν ἑαυτῷ ὡς ἀπόλυτος ταυτότης». Οὗτος εἶναι, ἐν συμπεράσματι ὁ νοητὸς κόσμος, ὡς ἐσχάτη ὁλότης, ἐν ἧ συναιροῦνται ἀμφοτέραι αἱ ἀρχαὶ τῆς ταυτότητος καὶ τῆς ἑτερότητος καὶ ἐν ἧ «ἕκαστον γινώσκει ἑαυτὸν καὶ τὸ ἕτερον» (alles sich selbst und sein Anderes erkennt) (σ. 105—115).

Ἡ ψυχὴ, ἄφ' ἑτέρου, ἦτις, ὡς ἐκ τῆς ἰδανικῆς φύσεως αὐτῆς, δὲν δύναται νὰ χάσῃ τὴν μεταφυσικὴν τῆς ταυτότητα πρὸς ἑαυτήν. ἀναγκάζεται ὅπωςδὴποτε νὰ ἔλθῃ εἰς ἐνεργὸν ἐπαφὴν πρὸς τὴν ὕλην (κεφ. II) καὶ τὸ σῶμα (κεφ. VII), τὰ ὅποια δὲν εἶναι ταυτὰ πρὸς ἑαυτὰ, ἀλλὰ τυπικαὶ ἀρχαὶ τῆς πολλότητος, τοῦ ἀπροσδιορίστου, καὶ τοῦ γίνεσθαι. Καὶ ἡ τοιαύτη σχέσις ἐμφανίζεται ὡς ἀναφορὰ τῆς ταυτότητος αὐτῆς πρὸς τὴν ἑτερότητα. Ὅχι δὲ μόνον αἱ κατώτεραι ζωῖκαὶ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑψίστη, ἡ τῆς κρίσεως, συνιελεῖται πάντοτε ὡς πτώσις ἐκ τῆς ἐνιαίας ταυτότητος καὶ

του ὀρισμοῦ τοῦ νοήματος εἰς τὴν πολλότητα καὶ ἑτερότητα τῆς διανοητικῆς σκέψεως (σ. 124—25). Ὅπως ὄθεν ἡ ὕλη, ὡς «τὸ ἀπόλυτως ἄμορφον», (σ. 133 πρβ. σ. 137) δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ παρὰ ἕφ' ὅσον διέπεται ὑπὸ τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς, τῆς ταυτότητος τῆς ἰδέας, οὕτω καὶ τὸ γίνεσθαι δὲν ἐννοεῖται παρὰ ὡς μιὰ ἀνάπτυξις σχέσεων, προϋποθέτουσα τὴν ταυτότητα τῶν μορφολογικῶν στοιχείων καὶ ἀποτελοῦσα ὡς ἐκ τούτου σύνθεσιν ταυτότητος καὶ ἑτερότητος (σ. 138). Κατ' ἀναλογίαν, ἐν τῇ σχέσει ψυχῆς καὶ σώματος «ἡ ἑτερότης τοῦ μὴ ὄντος καὶ ἡ ταυτότης τοῦ ὄντος, εἶναι αἱ προϋποθέσεις τῆς διαμορφώσεως τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου» (σ. 147), ἕφ' ὅσον ἐπιτρέπουν τὴν συσχέτισιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σωματικὸν στοιχείον καὶ παρέχουν εἰς αὐτὴν τὴν ἰκανότητα ἀκριβῶς νὰ πραγματοποιηθῇ ὡς ἐνότης ἐν τῇ πολλότητι. Ἡ ἄλλως, ὡς λέγει ὁ Θεοδωρακόπουλος, ἐξηγῶν τὸν Πλωτῖνον μὲ ἥρους ἑγγελιανούς, «ἕφ' ὅσον τὸ ψυχικὸν στοιχείον θεωρεῖται αὐτὸ, καθ' αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτος ἐνότης, ἕφ' ὅσον θεωρεῖται ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἕτερον, περιπίπτει εἰς τὴν πολλότητα». Ἡ ἀλήθειά του συνίσταται εἰς τὴν σχέσιν τῶν δύο αὐτῶν σημείων τοῦ «εἶναι δι' ἑαυτὸ» καὶ τοῦ «εἶναι δι' ἕτερον», (σ. 150—51) δύο σημείων, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον ἔχει τὴν βάσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ πρώτου, ἀφοῦ δὲν δύναται τις νὰ σκεφθῇ τὴν ἑτερότητα χωρὶς τὴν ταυτότητα (σ. 156—57).

* *
*

Καὶ ἐκ μιᾶς τόσοσιν ταχείας ἐπισκοπήσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Θεοδωρακοπούλου προκύπτει σαφῶς τὸ πόσῃ σημασίαν ἔχουν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἐρμηνείαν τοῦ Πλωτίνου, αἱ θεμελιώδεις ἐννοιαὶ τῆς ἀρχαίας λογικῆς. Καὶ ὁ ἴδιος βλέπει καθαρὰ (σ. 159 κ.έ.), ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἀναφορὰ ταυτότητος καὶ ἑτερότητος, ἀποτελοῦσα τὴν θεμελιώδη λογικὴν βάσιν τοῦ συστήματος τοῦ πλωτινείου κόσμου, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ μορφολογικὴ ἀρχὴ τοῦ νοῦ, ἐν τῇ ἀρχικῇ μορφῇ (Urform) τοῦ ὁποίου κεῖνται κατὰ τελευταῖον λόγοι ὅλαι αἱ ἀπὸ τῆς διανοίας καὶ ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως μορφαὶ καὶ γνώσεις. Ὑπερθεν τῆς διανοίας καὶ τοῦ νοῦ, ὑπάρχει τὸ ὑπερνοητὸν βασίλειον τοῦ «ἐνός». Καὶ πάλιν τὸ «ἐν» τοῦτο γεννᾷ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν νοῦν καὶ τὸν κόσμον διὰ τῆς αὐτῆς ἀνωτάτης λογικῆς ἀρχῆς ἐνεργοῦν.

Οὕτω πως ὁ Θεοδωρακόπουλος ἀναφέρει καὶ τὰ γενεσιουργικὰ αἷτια τοῦ πλωτινείου συστήματος εἰς τὰς χαρακτηριστικὰς αὐτὰς μορφάς, αἱ ὁποῖαι ὁσημέραι διευκρινίζονται ἀρτιώτερον, ἐμφανιζόμεναι ὡς οὐσιώδεις δι' ὀλοκλήρον τὴν ἀρχαίαν λογικὴν. Καὶ εἶναι τοσούτω μᾶλλον ἐνδιαφέροντα τὰ ἐξαχθέντα συμπεράσματα ὑπὸ τοῦ Θεοδωρακοπούλου, καθ' ὅσον προέκυψαν ἀπὸ πηγαίαν ἀνάγκην ἐρεῦνης, χωρὶς νὰ ἔχουν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν αἱ ἀναλύσεις ἄλλων ἀπόψεων τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, τῆς ἀριστοτελικῆς λογικῆς παραδείγματος χάριν, ὅπου τὸ φαινόμενον εἶναι τυπικόν, καὶ αἱ ὁποῖαι παρ' ἄλλων συνεπληροῦντο συγχρόνως ἐν τῇ αὐτῇ κατευθύνσει καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν. Προστιθεμένης δὲ καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς τοῦ Πλωτίνου εἰς τὸ δίκτυον τῶν ἀναλύσεσων τῶν ἀρχαίων, θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ προσαρμογὴ αὐτῆς πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας λογικῆς, ἣτις καὶ ἐσχάτως πάλιν ἀνασυνιστᾶται καὶ ἀναμοχλεύεται μέχρι τῶν ἐσωτερικῶν τῆς ἀρχῶν, ἀπολύτως διαφόρων ἀπὸ τὰς ἐξωτερικὰς καὶ ἐπιφανειακὰς ἀρχὰς τῶν Ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰς ὁποίας καὶ ἔμονοπώλησε ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία πρὸς χρῆσιν συχνάκις καὶ αὐτῆς τῆς νεωτέρας σκέψεως, Ὁ Θεοδωρακόπουλος ἔχει, ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, μᾶλλον διανοίξῃ παρὰ τεσματίση μίαν καρποφόρον ὁδὸν ἐρεῦνης. Ἡ σφιχτοδεμένη καὶ συστηματικὴ μορφή τῆς ἐρμηνείας τοῦ θὰ καταστήσῃ ἀρτιωτέραν τὴν προσαρμογὴν καὶ τὴν μετάδοσιν τῶν ἱστορικῶν λεπτομερειῶν καὶ θὰ παρουσιάσῃ καθαρώτερον τὸ πῶς τὰ αἷτια τὰ ὡς οὐσιώδη ἐμφανιζόμενα εἰς τὴν λογικὴν τοῦ Πλωτίνου, ὑπάρχουσι πράγματι ὡς τοιαῦτα διὰ μέσου ὀλοκλήρου τῆς ἱστορίας τῆς λογικῆς. Ἐπίσης τοιουτοτρόπως θὰ καθορισθοῦν ἀκριβέστερον οἱ ἱστορικοὶ παραλληλισμοὶ καὶ αἱ συσχετίσεις, π.χ. μετὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἐγελον, ἐφ' ὧν ὁ Θεοδωρακόπουλος (καὶ δικαίως) ἐπιμένει κατ' ἰδιαιτέραν προτίμησιν. Πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ τὸν χαρακτηριστικὸν λογικισμὸν τῆς πλωτινείου θεωρίας (πρβ. ἐπίσης σ. 177 κ. ἑ.) καὶ ἀποκρούων ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου πᾶσαν κρίσιν περὶ τῆς ἐνότητος αὐτῆς ὡς ἐχούσης χαρακτῆρα μυστικὸν καὶ ἀνατολικόν, (σ. 183) πολὺ ὀρθῶς τὴν βλέπει, ὡς θεμελιώδη ἀναφορὰν τῆς ἐνότητος, ταυτότητος καὶ τῆς ἑτερότητος (πρβ. ἐπίσης σ. 179), καὶ ἐν τῇ συγκρίσει αὐτῆς πρὸς τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν ἐγελιανὴν θεωρίαν. Φυσικὰ, τοιαῦται συγκρίσεις θὰ ἦσαν ἱστορικῶς καταλληλότεραι καὶ ἐρμηνευτικῶς πλέον καρποφόροι ἐὰν συνεχίζοντο αὐστηρότερον διὸ μέσου ὅλης

τῆς γενεσιουργικῆς ἐνεργείας τῶν ἐννοιῶν τούτων, ἐν τῇ ἐξελίξει, εἰδικῶς εἰς τὴν ἀρχαιότητα, τῆς λογικῆς καὶ γνωσεολογικῆς σχέσεως. Ἡ ἀνάπλασις τῆς βαθείας αὐτῆς ἱστορικῆς συναφῆς τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει ὁ Θεοδωρακόπουλος, σημαίνει τὴν ἀνάπλασιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας διαλεκτικῆς ὅχι, καθὼς ἴσως φαίνεται, ὡς ἱστορίας παραλλήλου πρὸς τὴν τῆς ἀρχαίας λογικῆς, ἀλλὰ ὡς ἱστορίας αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τῆς λογικῆς, θεωρουμένης μέχρι τῶν βαθυτέρων τῆς ἀρχῶν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ